

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE LITERE

**ANDRÉ BAILLON EN ROUMAIN. UNE LECTURE
TRADUCTOLOGIQUE**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific :

Prof. Univ. Dr. Rodica POP

Doctorand :

Ana COIUG

André Baillon în limba română. O lectură traductologică

CUPRINSUL TEZEI

Mulțumiri

Listă de abrevieri

0. Introducere generală

0.1. Argument

0.2. Definiții și precizări restrictive

0.3. Metodă

0.4. Corpus

PARTEA ÎNTÂI

Pentru o schemă a traducerii literare centrată asupra traducătorului

Introducere

I. Textul și traducătorul

I.1. Stilistica comparată în sprijinul traducătorului

I.2. Către o gramatică a traducerii : domeniul francez-român

I.3. Traducătorul-interpret

I.3.1. Aportul Școlii de la Paris

I.3.2. Analiza discursului și practica traducerii

II. Contextul și traducătorul

II.1. Traducătorul în parcticile semnificante ale epocii

II.2. Traducătorul în polisistem

II.3. Între libertate și constrângere : traducătorul și normele traducerii

II.4. Traducătorul jonglând cu scopuri și cauze

III. Deontologia traducerii și etica traducătorului

III.1. Opinia practicienilor

III.1.1. Inspirați de Sfântul Ieronim

III.1.2. Câteva lecții ale contemporanilor

III.2. Opinia teoreticienilor

III.2.1. Discernământul- cheia de boltă a muncii traducătorului literar

III.2.2 Traducătorul – un actor social

III.2.3. Pentru o „teorie în fărâme”

III.3. Opinia profesorilor

III.3.1 Înțelegerea motivației unei soluții de traducere

III.3.2. Culturemul și interpretarea acestuia

III.3.3. Traducătorul are cuvântul

IV. Janus bifrons : o concepție despre limbă și despre literatură la răspântia dintre limbi și culturi

IV.1. Cultura ca traducere și reformulare perpetuă

IV.2. Traducerea modurilor de semnificare în lume

IV.3. Mărturiile unui scriitor bilingv

IV.4. Dimensiunea mistico-filozofică a menirii traducătorului

IV.5. „Ospitalitatea limbajului” : o fidelitate problematică

IV.6. Categoriile hermeneutice din critica traducerilor

V. Teoria lecturii în sprijinul traducătorului

V.1. Tipuri de lectură

V.2. Atitudini ale cititorilor

V.3. Traducătorul în calitate de cititor

V.4. Câteva distincții : metodă, model sau schemă a traducerii ?

V.5. Un model de sorginte informatică al procesului traducerii

V.6. Concluziile Părții întâi : către o schemă a traducerii literare centrată asupra traducătorului

PARTEA A DOUA

Contextele traducerii

Introducere

I. Contextul românesc al traducerii din literatura belgiană francofonă

I.1. Orizontul de așteptare al publicului-țintă și poli de difuzare a traducerilor din literatura belgiană de limbă franceză în România

I.1.1. Polul de la București

I.1.2. Polul de la Cluj-Napoca

I.1.3 Polul de la Iași

II. Paratextul în sprijinul traducătorului

II.1. Paratextul auctorial

II.1.1. Teoria lingvistică a lui André Baillon

II.1.2. Poziția lui André Baillon în dezbaterile literare de epocă

II.1.3. Corespondența lui André Baillon legată de traduceri

II.2. Paratextul traductorial

II.2.1 Scrisorile intermediarilor și ale apropiaților lui André Baillon

II.2.2 Scrisorile traducătorilor

II.2.3 Poziția traducătorilor lui André Baillon în lumea literară

II.2.4. Concluzii la Partea a doua : traducătorul și autorul : o relație de simbioză

PARTEA A TREIA

Problemele traducerii textelor lui André Baillon în limba română

Introducere

I. Jocurile textului

I.1. Onomatopeele

I.2. Rimele, paronimele și omonimele

I.3. Defectele de pronunție sau pronunția greșită

I.4. Jocurile formei

II. Probleme lexicale

II.1. Numele proprii și referințele culturale

II.2. Redarea universului spitalicesc din anii '20 în limba română

II.3. Vocabularul religios

II.4. Cuvintele conotate

II.5. Traducerea sociolectului

II.6. Un termen și sensurile lui

III. Probleme de gramatică

III.1. De la *tu* la *vous* : persoana a II-a a pronumelui personal

III.2. Tratamentul pronumelui *on*

III.3. Condițional sau viitor în trecut ?

III.4. Bizarerile punctuației

III.5. Genetica textuală - un instrument al lecturii traductologice ?

III. Concluzii la Partea a treia : Discernământul- cheia de boltă a muncii traducătorului literar

CONCLUZII GENERALE

Anexe

Anexa 1 : Modelul procesului de traducere după Roger T. Bell

Anexa 2 : Schema procesului de traducere centrată asupra traducătorului

Anexa 3 : Scrisorile lui Rose Richter către André Baillon

Anexa 4 : Scrisorile lui Rose Richter către Germaine Lievens

Anexa 5 : Chestionar adresat editurilor românești ce publică sistematic autori belgieni de limbă franceză

Anexa 6 : Traduceri belgiene în românește în colecții consacrate literaturii belgiene (din 1990 până în prezent)

Casa Cărții de Știință

Fides

Libra

Polirom

Anexa 7 : Coperta traducerilor în limba română a cărților lui André Baillon

Anexa 8 : Traducerea propusă pentru capitolul *N, I, FINI* din romanul *Zonzon*

Pépette

Index de nume

Index de termeni

Bibliografie

Cuprins

Cuvinte-cheie:

traductologie, literatură belgiană francofonă, André Baillon, contextul traducerii, schema traducerii literare, lectură traductologică, act decizional traductiv

Rezumat

Teza este rezultatul unor cercetări desfășurate în paralel la Centrul de Studii de Literare Belgiene de la Facultatea de Litere din Cluj, la Institutul Superior de Traducători și Interpreți din Bruxelles și la Colegiul European al Traducătorilor Literari de la Senefte (Belgia).

Ipoteza de la care am pornit este că un traducător citește un text într-un alt mod decât ar face-o un alt cititor neinteresat de problemele traducerii. Traducerea este într-o primă fază o lectură focalizată asupra unor aspecte problematice eterogene (lexicale, morfologice, stilistice, fonetice, legate de mentalități), urmată de interpretarea lor pentru identificarea unor soluții de traducere care să respecte originalul. Am propus conceptul de lectură traductologică, prin aceasta înțelegând grila de lectură aplicată textului literar, orientată înspre acele noduri de semnificație care constituie dificultăți în procesul traducerii. În cazul nostru, limba sursă a fost franceza, iar limba țintă în mod necesar limba maternă a traducătorului, româna. Ca urmare a parcurgerii bibliografiei traductologice și de teoria lecturii, bazându-ne pe experiența proprie a traducerii textelor literare și pe mărturiile mai multor traducători, am propus și formalizat o schemă a traducerii literare având în centru traducătorul, care își materializează lectura traductologică printr-un act decizional traductiv, adică prin alegerea unei singure variante de traducere din multiplele posibilități.

Prima parte a tezei, *Pentru o schemă a traducerii literare centrată asupra traducătorului*, reprezintă o incursiune în principalele direcții ale traductologiei contemporane, cu scopul de a circumscrie imaginea traducătorului-tip pentru fiecare teorie traductologică. Am grupat discursurile traductologice în mai multe categorii, după un criteriu combinat, cronologico-tematic.

Astfel, *Textul și traducătorul* analizează câteva lucrări fundamentale din traductologie, aparținând paradigmei textualiste. *La stylistique comparée du français*

et de l'anglais (1958), a autorilor canadieni Vinay și Darbelnet, creionează un traducător perfect bilingv, care să dea o singură soluție de traducere, echivalentul ideal dintr-o limbă în alta. În teoria lor este vizibilă hegemonia Limbii și lipsa preocupării legate de originalitatea traducerii și de vocea traducătorului. Acesta din urmă este o entitate abstractă, o colecție de procedee stilistice prin care se trece de la o limbă la alta. Vinay și Darbelnet amintesc totuși că în unele cazuri traducerea ține mai degrabă de creația artistică decât de procedeele tehnice, însă firul roșu al abordării lor e marcat de atenția sporită asupra structurilor fixe ale limbii și nu de posibilitățile creative oferite traducătorului. O parte considerabilă din reflecția traductologică românească a fost marcată de gramatica comparată (T. Cristea, A. Cuniță, I. Baci, M. Codelanu).

Detașându-se de structuralism, reprezentanții teoriei interpretative a traducerii (D. Seleskovic și Școala de la Paris, respectiv J. Delisle în Canada) deschid calea afirmării traducătorului. Acesta poate fi comparat cu interpretul unei partituri: nu trebuie să fie sclavul literei, ci să redea spiritul unui text. Din acest punct de vedere, bagajul său cognitiv îl singularizează ; în afara cunoștințelor enciclopedice, amintirile, emoțiile, trăirile sale sunt la fel de importante pentru rezultatul muncii. Traducătorul imaginat de teoria interpretativă a traducerii se comportă ca un colaborator al textului, umplându-i golurile, deverbalizând și interpretându-l în funcție de experiența proprie.

Din anii 70, în traductologie începe să se acorde atenție contextului de producere a operelor, respectiv a traducerilor. Se vorbește despre un traducător integrat în instituția literară, însă munca lui nu beneficiază nici pe departe de aura de care e înconjurată creația originală. Pe de o parte, el dublează vocea scriitorului, fiind un fel de purtător de cuvânt, pe de altă parte, într-o perspectivă pragmatică, negociază prețul muncii sale cu editura, poate propune texte editorilor introducând astfel noi autori în circuitul literar din țara sa. Rolul său crește și este recunoscut ca mediator cultural, element de legătură între două sisteme literare. Abordările unor traductologi din spațiul anglofon și germanfon precum J. Holmes, I. Even-Zohar, G. Toury ori reprezentanții teoriei Skoposurilor acordă atenție condiționărilor multiple care-l fac pe un traducător să opteze pentru o anumită soluție de traducere. În aceste condiții, traducătorul este oarecum deresponsabilizat și pare să își piardă individualitatea în spatele unor tendințe sau a unor norme socioculturale, de mentalități, instituționale cărora li se supune.

Pentru a compara teoriile traductologice cu practica propriu-zisă, ne-am îndreptat atenția asupra mărturiilor câtorva traducători, dintre care îi enumărăm pe Edmond Cary, Valéry Larbaud, Eugene Nida, Claire Cayron, Françoise Wuilmart,

Georgiana Lungu-Badea, Michel Ballard, Anthony Pym, Jean-René Ladmiral, Katharina Reiss. Mulți dintre ei sunt profesori de traductologie sau de traducere literară și/sau traducători ; din acest motiv, am grupat discursurile lor în funcție de activitatea principală pe care o exercită (teoreticieni, practicieni și profesori), cu precizarea că de multe ori cele trei activități se întrepătrund în cazul aceleiași persoane. Metadiscursul de acest tip ne propune multiple elemente ale unei teorii „în fărâme”. Deși heteroclitice – de la intervenții în dezbaterile unor colocvii până la jurnale de traducere sau la lucrări de traductologie de mari dimensiuni – metatextele traducătorilor oferă de multe ori piste de reflecție și soluții pentru problemele de etica traducerii pe care și le pune un traducător la început de carieră. Forța exemplului și argumentul autorităților ne-au certificat legitimitatea unor chestiuni generale sau punctuale cu care ne-am confruntat în traducerea textelor.

Intuind că activitatea de traducător și reflecția presupusă de munca de traducere literară duc implicit la formarea unei imagini despre limbă și literatură, am introdus în demersul nostru o analiză detaliată a dimensiunii filozofice a traducerii. Am luat în considerare discursurile mai multor lingviști și/sau filozofi care au practicat traducerea literară. Pentru Henri Meschonnic, a traduce implică în mod necesar un mod de a gândi limba și literatura, altfel spus o poetică. Traducător al Bibliei, demers de la care își dezvoltă întreaga operă, el este adeptul literalismului dus la extrem, cu scopul de a crea straniețate și de a decentra limba. Pericolul major e reprezentat de anexare, de iluzia că un text dintr-o limbă sursă e scris în limba țintă, făcându-se astfel abstracție de diferențele de cultură, de perioadă și de structură lingvistică dintre cele două limbi. Dimensiunea activă a muncii de traducere este un punct fundamental al traductologiei lui Meschonnic, un concept primordial al filozofiei sale fiind infinitivul substantivat *le traduire*, preferabil substantivului *traduction*, care exprimă mai degrabă un rezultat final. Cu toate că a fost bilingv, Julien Green nu crede în bilingvism ; cele două limbi în care a scris i-au oferit două moduri de a vedea și de a gândi, franceza fiind mai degrabă orientată înspre idei, iar engleza înspre cuvinte și materialitatea lor. Pentru filozoful și traducătorul evreu german Walter Benjamin, traducerea implică o dimensiune mistică și reprezintă o formă de căutare a limbajului pur, iar pentru Paul Ricœur și pentru Antoine Berman, ea obligă la deschiderea către alteritate.

După această incursiune în traductologie, am căutat în domeniul teoriei literaturii, mai precis în teoria lecturii, elementele care ar putea conduce către definirea și detalierea a ceea ce am numit mai sus lectură traductologică. Am prezentat câteva

modele de lectură sintetizate de Paul Cornea (Gray-Robinson, Ruttens) și am ajuns la concluzia că lectura unui traducător împrumută unele caracteristici ale modelelor de lectură descrise, dar are și caracteristici proprii. Dacă un cititor obișnuit poate să nu recurgă la dicționar și să aproximeze din context semnificațiile unor cuvinte necunoscute, traducătorul nu trebuie să se mulțumească cu deducerea sensului din context, deși contextul conferă cuvintelor unele sensuri inexistente în dicționar. Reacția traducătorului la ideile autorului se estompează în procesul de traducere, însă evaluarea și verificarea progresivă a sensurilor caracterizează felul său de a citi. Lectura traducătorului este multifocalizată și conține elemente împrumutate de la alte tipuri de lectură (psihanalică, filozofică, stilistică etc.). Scopul traducătorului nu este constituirea unui discurs teoretic pornind de la diferite grile de lectură, ci crearea textului țintă, omolog al textului sursă. Există elemente comune între lectura criticului literar și cea a traducătorului : ambii efectuează o hermeneutică textuală și urmăresc recurențele semnificative. Există și diferențe între cele două tipuri de lectură : traducătorul are o viziune îmbogățită asupra textului, căci pe lângă punerea în evidență a structurilor semnificative, se lovește de materialitatea limbajului în teritoriile a două limbi și a două culturi. El este atent atât la textul sursă, cât și la textul țintă, la scriitura autorului și la posibilitățile limbii țintă de a primi ceea ce îi este străin și uneori straniu. Prin dimensiunea creativă a muncii sale, traducătorul împărtășește două atribute cu scriitorul : creativitatea și posibilitatea de a-și alege cuvintele, ghidat fiind, totuși, de limitele impuse de textul sursă.

Toate aceste considerente extrase din bibliografia traductologică și din cea de teoria lecturii ne-au condus la formalizarea unei scheme a traducerii literare centrate asupra traducătorului. Înainte de prezentarea schemei, am justificat alegerea etichetei de schemă, preferată altor termeni precum model sau metodă. Succesiunea de operațiuni incluse în procesul traducerii se constituie, în viziunea noastră, în schema traducerii literare reprodusă în Anexa 2 a tezei, și pe care o vom explicita în cele ce urmează.

Spre deosebire de comentariul de traducere, la care se recurge de obicei în timpul cursurilor de retroversiuni sau de traduceri, lectura traductologică se înscrie într-un orizont mult mai vast, ce include contextualizări multiple : contextul literar în care a apărut sau a fost redescoperit originalul după o perioadă de ocultare ; contextul literar al țării unde apare traducerea ; contactele culturale și/sau literare între cele două spații ; permeabilitatea și receptivitatea sistemului literar țintă ; disponibilitatea și interesul culturii de origine de a-și face cunoscuți autorii în exterior. Lectura traductologică nu se

focalizează asupra conținuturilor exclusiv lingvistice ; ea exploatează intertextualitatea și privilegiază conexiunile hermeneutice între faptele textuale observate de traducător în procesul de traduceri conform a ceea ce am numit optică traductivă (*visée traductive*). Acest tip de lectură nu este practicat numai de către traducători. Criticii traducerilor sau comparații pot face apel la ea, însă spre deosebire de traducători, care produc un text literar, cei dintâi produc un metadiscurs. Nu înseamnă că traducătorii nu pot elabora un discurs despre problemele întâlnite în procesul traducerii, dar scopul lor nu este simpla evidențiere a dificultăților, nici justificarea opțiunilor. Aceste etape ale activității lor duc la producerea textului țintă, corespondent al textului sursă. Cititorii care aplică grila lecturii traductologice pot să identifice problemele conform unei optici traductive, pot să găsească soluții posibile sau să studieze contextul obiectiv al traducerii și actorii implicați în activitățile complexe finalizate prin prezența traducerii pe rafturile librăriilor. Alegerea soluției definitive este însă privilegiul și obligația traducătorului.

După lectura traductologică, al doilea moment principal al activității traducătorului este actul decizional traductiv, în urma căruia traducerea își dobândește caracterul unic și primește marca realizatorului ei. În discuția conceptului de act decizional traductiv se impun câteva nuanțări : uneori traducătorul poate lua relativ ușor hotărârea în favoarea unei soluții, alteori trebuie să facă cercetări și să consulte dicționare, gramatici, alte opere de același autor, exegeza despre autorul în cauză, eventual alte traduceri ale aceluiași text în alte limbi. Există cazuri în care soluția la o problemă lăsată în suspensie apare în momente neașteptate, în care traducătorul nu lucrează la traducere, sau cazuri când mai mulți traducători ai aceluiași text sau autor se întâlnesc să-și împărtășească experiența. Teoriile traductologice îl pot ajuta, la fel ca mărturiile scrise ale altor traducători ori variantele din manuscrisele de autor.

Lectura traductologică și actul decizional traductiv sunt numai primele două etape din activitatea complexă a traducătorului. Cea de-a treia etapă este reprezentată de ceea ce am numit lectura încrucișată, *la lecture croisée*, care urmărește în paralel textul sursă și textul țintă, pentru a detecta eventualele omisiuni sau erori : greșeli de interpretare, reformulări punctuale ale unor noduri de semnificație în lumina întregului text. Această lectură are ca rezultat confirmarea soluțiilor alese prin actul decizional traductiv sau reajustarea lor. Ultima lectură aplicată de traducător înainte de predarea traducerii la editură este lectura distanțată (*la lecture distancée*). Este orientată numai supra textului țintă și presupune o distanță temporală față de lecturile sus-menționate. Ea elimină *a priori* consultarea textului sursă, focalizându-se asupra coerenței interne și

a literarității produsului în limba țintă, obținut prin rafinări succesive în procesul traducerii. Corecturile și reformulările sunt menite să asigure fluența textului în limba maternă a traducătorului. Ultima lectură este cea a șpalturilor primite de la editură. Poate implica unele negocieri cu corectorul sau redactorul de carte, în cazul în care s-a intervenit în textul propus, însă în mod normal nu ar trebui să conducă la modificări majore ale textului țintă. Deși sunt indispensabile, ultimele trei tipuri de lectură fac parte din ceea ce am numit activitate post-traductivă.

Partea a doua a tezei, *Contextele traducerii*, analizează elementele din câmpul literar românesc legate de prezența traducerilor din literatura belgiană francofonă după 1990. Înainte de 1989, câmpul cultural românesc deservea în genere puterea politică, tirajele cărților fiind controlate iar cenzura prezentă. Cu toate acestea, s-au publicat în traducere românească texte fundamentale ale criticii literare contemporane din Europa, mai ales la editura Univers. După 1990 s-au înființat un mare număr de edituri noi, dar multe dintre ele au dat faliment în scurt timp. În acest context entuziast dar nesigur, traducerile din autori belgieni francofoni au luat un avânt considerabil. Un repertoriu editat de Centrul de Studii Literare Belgiene din Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj numără 92 de titluri publicate între 1990 și 2000 (romane și ficțiune în proză 56 de titluri dintre care 7 reeditări ; Poezie 16 ; Teatru 3 ; Critică literară 5 ; Literatura pentru copii 4 ; Eseuri 8). Am continuat inventarierea traducerilor belgiene și pentru perioada din 2000 până în 2009, datele obținute fiind reproduse în Anexa 6.

În spațiul belgian, actorul cu un rol capital în difuzarea literaturii proprii în străinătate este Ministerul Culturii al Comunității Franceze, prin serviciul de Promovare a Literaturii (Promotion des Lettres). Pentru spațiul românesc, prezența Delegației Wallonie Bruxelles la București constituie o oportunitate și o punte de legătură între cele două țări. În aceeași direcție a politicii de încurajare a traducerilor, Ministerul Culturii al Comunității Franceze și Comisia Europeană finanțează Colegiul European al Traducătorilor Literari de la Seneffe, membru al Rețelei Europene a Centrelor Internaționale ale Traducătorilor Literari RECIT. Grație acestor oportunități au putut fi publicate traducerile noastre în românește, însoțite de prefete, a patru volume ale autorului belgian de limbă franceză André Baillon. Este vorba despre *Un om așa de simplu* [*Un homme si simple*], Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008 ; *Zonzon Pépette*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007; *Povestea unei Marii* [*Histoire d'une Marie*], Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006; *Casa Nebunilor* [*Chalet I*], Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005, toate apărute în colecția „belgica.ro”.

Pentru a afla care este imaginea românilor despre literatura belgiană, am adresat un chestionar unor edituri care au publicat constant traduceri din autori belgieni după 1990. Chestionarul este reprodus în Anexa 5. Analizând răspunsurile primite, am ajuns la următoarele concluzii : literatura belgiană este adesea asimilată literaturii franceze, însă pentru piața românească traduceri din această literatură se bucură de o perspectivă interesantă, cu condiția să beneficieze de publicitate adecvată în mass-media. Ajutorul financiar acordat editurilor pentru publicarea traducerilor este de asemenea un aspect demn de luat în considerare în condițiile în care cultura funcționează după legi economice.

La ora actuală, publicarea traducerilor din autorii belgieni în spațiul cultural românesc este asigurată în mare parte de patru edituri, pe care le enumerăm în ordine alfabetică : Casa Cărții de Știință, Fides, Polirom și Libra. Cu excepția editurii Polirom, sunt edituri mici, cu puțini angajați și fără o rețea de distribuție puternică, însă avantajul lor e dat de plasarea strategică, sediul aflându-se în orașe importante din cele trei regiuni istorice românești, adevărate capitale culturale și academice ale regiunilor (Cluj, Fides la Iași, iar Libra în București). Autorii belgieni traduși cel mai mult în România sunt Georges Simenon, Marguerite Yourcenar și Amélie Nothomb. Prin centrele de studii specializate, Cluj-Napoca și Iași au asigurat promovarea academică a literaturii belgiene prin introducerea acestora în programa unor cursuri universitare de nivel Licență, Master și Doctorat, creând implicit o categorie profesională de cititori, studenții facultăților de Litere. Alături de edituri, presa culturală a asigurat prezența constantă a literaturii și culturii belgiene mai ales în Transilvania (în special revistele *Tribuna*, *Cetatea Culturală*, *Verso* și publicațiile universitare *Studia* și *Caietele Echinox*).

După degajarea elementelor legate de contextul prezenței traducerilor belgiene în România, am restrâns câmpul de investigație la un singur autor, André Baillon, procedând la articularea lecturii traductologice cu activitatea de cercetare științifică.

În prima parte a lecturii traductologice am analizat paratextul auctorial și am prezentat elementele poeticii lui André Baillon ce au influențat modul nostru de abordare în traducerea textelor. Autorul a schițat o adevărată teorie a limbajului, elementul cheie fiind prevalența metonimiei, și prin urmare literalitatea semnificantului, căreia îi cad pradă naratorii. Metafora nu poate fi înțeleasă de aceștia, iar expresiile cu sens figurat și numele proprii sunt luate *ad litteram*. Este important ca traducătorul să sesizeze aceste aspecte pentru a păstra efectul textului original. Am investigat de asemenea intervențiile autorului în dezbaterile literare ale epocii și corespondența sa

legată de traducere. Paratextul traductorial examinat cuprinde scrisorile Rosei Richter, traducătoarea în germană a romanului *Histoire d'une Marie* și o biografie a lui André Baillon scrisă de Frans Denissen, traducătorul în neerlandeză a opt dintre titlurile autorului. Corespondența Rosei Richter arată că André Baillon a colaborat cu ea și probabil i-a răspuns la întrebări legate de anumite pasaje. Nu se păstrează scrisorile de răspuns ale autorului, însă în formulările traducătoarei germane am regăsit parțial unele aspecte pe care le-am considerat dificile în munca noastră de traducere. Biografia lui Frans Denissen depășește valențele unui metatext, fiind ea însăși un text literar, marcat de intruziuni ale traducătorului.

Am pus în evidență complexitatea pregătirii traducerii și a imersiunii în universul unui autor, în cazul nostru André Baillon. În mod ideal, această muncă de pregătire a terenului ar trebui să se facă înainte de începerea traducerii propriu-zise. Or, etapa străngerii de informații și date este potențial infinită și se realizează și în timpul activității de traducere. Cercetarea presupusă de lectura traductologică are un dezavantaj considerabil față de alte tipuri științifice de lectură : e lipsită de finalitate în sine, scopul ei fiind textul țintă. Acest fapt poate fi uneori perceput ca frustrant pentru traducători. Lectura traductologică poate fi însă exploatată în metatexte sub forma unor articole, prefețe, postfețe, note sau Cuvântul traducătorului. Metatextele traductoriale au un dublu rol : să integreze autorul și textul în contextul țintă și să contribuie la o receptare bună a operei.

Ultima parte a tezei, *Problemele traducerii textelor lui André Baillon în limba română*, are caracter aplicativ și constituie rezultatul concret al lecturii traductologice teoretizate în prima parte a lucrării. Au fost discutate o serie de cazuri particulare problematice identificate în timpul traducerii în românește a celor patru texte ale lui André Baillon. La o privire retrospectivă asupra textului țintă, constatăm că în unele cazuri soluția aleasă ar fi diferită de cea care ni s-a părut adecvată în momentul realizării traducerii. Am constatat de asemenea o evoluție de atitudine: dacă primele traduceri privilegiau limba țintă, ulterior am încercat mai mult să păstrăm stranietatea formulărilor din limba sursă.

Criteriile ce au stat la baza clasificării aspectelor discutate sunt de ordin lingvistic, de mentalități și de genetică textuală. Capitolul *Jocurile textului* urmărește dificultățile de traducere ce țin de fonetică și fonologie, de jocuri de cuvinte sau de dispunerea textului în pagină într-o anumită formă sugestivă. Capitolul *Probleme lexicale* tratează despre numele proprii și referințele culturale, universul tematico-

stilistic legat de spitalul anilor '20, vocabularul religios, cuvintele conotate, sociolectul, cuvintele cu sensuri multiple. În capitolul consacrat dificultăților gramaticale ne referim la traducerea pronumelui *vous*, a pronumelui *on*, a condiționalului trecut/viitorului în trecut, la tratamentul genitiv-dativului substantivelor proprii feminine precum și la chestiuni legate de punctuație. Lucrând uneori cu mai multe ediții ale textelor și cu manuscrisele de autor, am întâlnit situații în care compararea variantelor ne-a ajutat să optăm pentru o soluție de traducere.

Având certitudinea că discernământul este elementul esențial în traducerea literară, am formulat câteva concluzii generale, ce subliniază caracterul concret, contextual al lecturii traductologice și necesitatea acesteia de a valoriza informații din sfere diferite: istoria literaturii, traductologia, critica literară, teoria literaturii, lingvistica și ramurile sale (lexicologie, morfologie, sintaxă, analiza discursului), stilistica, istoria mentalităților. Am arătat diferențele și similitudinile între munca traducătorului și a criticului literar, între creația literară originală și traducere. În accepțiunea noastră, lectura traductologică și actul decizional traductiv implică discernământ în interpretarea textului, grija de a căuta informația nesigură și contribuția traducătorului la integrarea autorului tradus în contextul țintă. Dicționarele sunt un instrument necesar, dar nu suficient. Un termen poate dobândi la un autor sensuri care nu sunt repertoriate în dicționare. Lectura traductologică este mereu parțială și potențial infinită, căci fiecare unitate de traducere poate avea interpretări multiple. Acest tip de lectură are o componentă deconstructivă evidentă. Ea poate să confirme justetea unor variante, dar și să deconstruiască soluții considerate definitive, dovedind astfel că traducerea este un proces dinamic, textul țintă nefiind decât un instantaneu dintr-un continuum în mișcare.